

Layihənin istiqaməti: Azərbaycanın dövlətçilik tarixinin, milli adət-ənənələrinin, elm və mədəniyyətinin təbliği

№ 217 (1825) 24 noyabr 2018-ci il

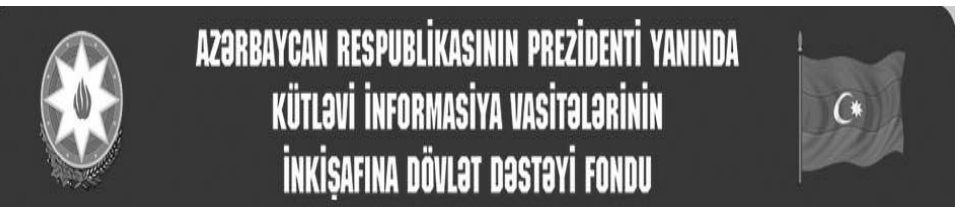
Azərbaycan tarixinin önəmli səhifələrini vərəqlədikcə ölkənin bütün guşələri bir-bir göz önündən gəlib keçir. Bu səhifələr bir kitab halında bütöv Azərbaycan olduğu kimi səhifələrdə Azərbaycanın kəndlərinə, şəhərlərinə çevrilir. Bax bu mənada istər ölkənin Rusiya ilə, istər İranla, istər Gürcüstanla, istər Türkiyə ilə həmsərhəd bölgələrinin hər birinin həm tarixilik, həm də coğrafi baxımından önemi çox fərqlidi.

Biz də mövzu ilə bağlı bilgiləri gözədən keçirərkən diqqətimizi Əlinçəqala bərəsində ardıcıl elmi məqalələrlə çıxış edən tarixçi-alim Fəxrəddin Səfərlinin məqalələri çəkdi.

Xatırladaq ki, Fəxrəddin Səfərli Naxçıvanda abidələrimizlə bağlı çoxlu sayda maraqlı araşdırmaların müəllifidir.

Əlinçəqala ilə bağlı Fəxrəddin Səfərli bildirir ki, Əlinçəqala Culfa şəhərindən 37 kilometr şimalda yerləşir. Əlinçəqayın sahilində, məşhur Əlinçəqalanın şərq tərə-

dət fəaliyyət göstərmişdir. Orta əsrlər dövründə əhəlinin müxtəlif təbəqələri arasında böyük təsirə malik olan bu xanəqah Naxçıvanda digər xanəqahlar kimi böyük şöhrət qazanmış, Şərq ölkələrində mövcud olan iri xanəqahlarla bir sırada durmuşdur. Azərbaycanda sufizm bayrağı altında xarici işğalçılara qarşı baş vermiş xalq hərəkatlarının tarixinə nəzər saldıqda aydın olur ki, bu xanəqah xarici müdaxiləçilərə, o cümlədən monqol işğalçıları və Teymurilərə qarşı müba-

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN MALİYYƏ YARDIMI İLƏ

Naxçıvanın sirlər dünyası

Yeni Quba-Qusar bölgəsindəki tarixi abidələrimizlə Lənkəran-Naxçıvan bölgəsindəki abidələrin tarixilik baxımdan yaxınlığı təbii olsa da, amma həm coğrafiyasına, həm də arxitekturasına görə bunların arasında kifayət qədər fərqlər var. Bunu da həm tarixçilər, arxeoloqlar, həm də digər araşdırmaçılar öyrəniblər, yazıblar. Elə bu gün də öyrənib və yazırlar da.

Təbii ki, biz layihəmizə uyğun olaraq ölkənin müxtəlif istiqamətlərinə üz tuturuq.

Bugünkü mövzumuz da Naxçıvanın qədim abidələrindən olan Əlinçəqala bərəsindədi. Həmin qala ilə bağlı müxtəlif araşdırmalar aparılıb, elmi məqalələr yazılıb, eləcə də mətbuatda diqqət çəkən fikirlər səsləndirilib.

fində qərar tutan Xanəqah kəndi maddi-mədəniyyət nümunələri ilə çox zəngindir.

Adını orta əsrlər zamanı Naxçıvan bölgəsində fəaliyyət göstərən və sufi məskəni kimi tanınan xanəqahdan götürərək, bu səbəbdən qaynaqlarda "Xanəqah" kimi xatırlanan bu kəndin ərazisində orta əsrlər dövrünə aid bir neçə qəbiristanlıq, memarlıq abidələri, çoxlu epigrafik sənədlər - müsəlman kitabələri vardır. Bu abidələr arasında Əlinçəqayın sol sahilində, kənddən, təxminən, 1 kilometr aralı, şimal-şərq tərəfdə yerləşən Xanəqah kompleksi xüsusi yer tutur.

Mühüm ticarət yollarının keçdiyi Culfa ərazisində, Əlinçəqay sahilində inşa edilən xanəqah uzun müd-

rizələrdə mühüm rol oynamışdır.

Hazırda yerli əhali tərəfindən hörmətlə ziyarət edilən Xanəqah kompleksi son yüzillikdə baxımsız qaldığından bir sıra binalar məhv olmuş, bəzi tikililər yarımuşuq vəziyyətə düşmüşdür.

Aparılan bərpa işləri isə keyfiyyətsiz yerinə yetirildiyindən xanəqah son illərdə yenidən əsaslı şəkildə bərpa edilmişdir. Kompleksdən zamanəmizədək ancaq türbə, məscid və bəzi tikililərin qalıqları gəlib çatmışdır. Burada vaxtı ilə çoxlu kitabələr olmuş, ancaq zaman keçdikcə onların müəyyən hissəsi məhv olmuş, bu günədək bir neçəsi gəlib çatmışdır.

Burada qeydə alınan ən qədim kitabə kompleksin əsasını təşkil edən türbənin cənub tərəfdən olan giriş qapısının baş tərəflərində qoyulan kitabədir. Səkkiz sətirdə nəsx xətti ilə ərəb dilində həkk edilən kitabənin mətninin tərcüməsi belədir: "Bu müqəddəs, mübarək türbənin tikilməsinə öz xüsusi malı hesabına əmir, isfəhsalar (baş komandan), hörmətli, qüdrətli, böyük alim, adil, dinin və dövlətin xoşbəxtliyi, İslam və müsəlmanların gözəlliyi, hökmdarların və sultanların qılını, hər iki müqəddəs yerin (Məkkə və Mədinə şəhərləri) şöhrəti, Həccə gedən

zəvvarın və iki müqəddəs, mübarək məkanın dayağı Uluğ Qutluğ Lələ bəy - Allah onun kölgəsini əsirgəməsin - əmr etdi. Bu imarətin memarı hörmətli və alicənab Xacə Cəmaləddindir..."

Kitabənin axıncı sətiri tamamilə ovulub töküldüyü üçün, tarixlər isə, adətən, mətnin sonunda yazıldığından onun tarixini dəqiq müəyyən etmək mümkün deyildir.

Bəzi tədqiqatçılar türbəni memarlıq üslubuna - konstruktiv formasına əsasən, XII-XIII əsrlərə aid edirlər. Kitabədə türbəni tikdirən şəxsin adına əlavə edilən titullar göstərir ki, o, yüksək vəzifə sahibi (baş komandan) və böyük alim olmuşdur.

Lakin türbənin kimin şərifinə inşa edildiyi kitabədə qeyd olunmamışdır. Bu cəhət elm aləminə qaranlıq olduğu kimi, onun haqqında konkret fikir yürütmək də mümkün deyildir.

Türbənin içərisində, cənub divarında, giriş qapısının sağ və sol tərəflərində 2 ədəd mehrab vardır. Sütun, tağ, haşiyə və sair memarlıq ünsürləri ilə zəngin olan mehrablardan üstü "Quran" ayələri, dini xarakterli kəlamlar və ornamentlərlə gözəl bəzədilmişdir. Türbənin içərisində bir qəbir vardır. Üstündə mənsubiyyətini bildirən kitabə olmadığı üçün

qəbir haqqında sanballı elmi fikir söyləmək mümkün deyildir.

Qəbirdə kimin dəfn edilməsi haqqda əlimizdə dəyərli elmi-tarixi fakt olmasa da, yerli əhali arasında belə bir fikir vardır ki, həmin qəbirdə XIV əsrdən etibarən Azərbaycanda geniş yayılmış hürufilik təliminin banisi Fəzlullah Nəimi dəfn edilmişdir.

Bir sıra orta əsr müəllifləri və müasir tədqiqatçılar F.Nəiminin 1394-cü ildə Teymurun oğlu Miranşah tərəfindən Naxçıvanda və ya Əlinçədə qətlə yetirilməsini birmənalı şəkildə təsdiq edirlər.

Xanəqah yerli əhali arasında, sadəcə olaraq, "Şix" və ya bütövlükdə, "Şeyx Xorasan" adlanır. Abidəni 1930-cu ildə tədqiq edən M.Mirheydərzadə isə onun adını "Şeyx Mələk Xorasanı" kimi qeyd edir. Bəzi tədqiqatçılar bu sözün, əslində, "Şeyx Xurasa" ("Günəşə oxşar", "nurani Şeyx") olduğunu və F.Nəiminin ləqəblərindən biri olduğu fikrini irəli sürürlər.

Fikrimizcə, "Şeyx Xorasan" sözünü F.Nəiminin anadan olduğu və təhsil aldığı yerin adı ilə də izah etmək olar.

(ardı növbəti sayımızda)

Əbülfət MƏDƏTOĞLU

